

امین فرد، محمد، ۱۳۴۰ -

روش تحقیق برای دانشجویان علوم انسانی به ویژه قرآن /

محمد امین فرد، - - تبریز: شایسته، ۱۳۸۴.

۱۹۸، ۱۶ ص: مصور.

ISBN 964-7266-15-4

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. ۱۹۷-۱۹۸.

۱. قرآن - - تحقیق - - روش‌شناسی، الف. عنوان.

۲۹۷/۱۵۹

BP ۶۵/۳ الف

۱۰۴ - ۸۴م

کتابخانه ملی ایران

نشر شایسته

تبریز - خیابان شریعتی جنوبی، مقابل مغازه‌های سنگی، شماره ۴۴

تلفن ۵۵۶۷۸۱۸ - ۵۵۵۲۴۵۸

گردش تحقیق برای دانشجویان علوم انسانی به ویژه قرآن

تألیف: دکتر محمد امین‌فرد

• چاپ جمالی • لیتوگرافی واژه • تیراژ ۲۰۰۰ جلد

چاپ اول ۱۳۸۴

قیمت: ۲۰۰۰۰ ریال

ISBN: 964-7266-15-4

شابک: ۹۶۴ - ۷۲۶۶ - ۱۵ - ۴

«حق چاپ برای مؤلف محفوظ است.»

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
ک	مقدمه
۱	درس اول: کلیاتی درباره‌ی روش تحقیق
۳	فصل اول: کلیات
۳	۱-۱- معنای لغوی و اصطلاحی تحقیق
۵	۲-۱- تحقیق در قرآن مجید
۱۶	۳-۱- انگیزه‌های تحقیق
۱۷	۴-۱- ویژگی‌های تحقیق علمی
۱۸	۵-۱- عالی‌ترین تحقیق قرآنی
۱۹	۶-۱- عالی‌ترین تحقیق فقهی
۲۰	۷-۱- ارزیابی تحقیق
۲۳	۸-۱- اقسام تحقیق
۲۸	نتیجه‌گیری و خلاصه
۲۹	درس دوم: دو مرحله‌ی اول روش تحقیق کتابخانه‌ای + پیوست اول
۳۱	فصل دوم: روش تحقیق کتابخانه‌ای
۳۲	۱-۲- تعیین موضوع
۳۴	محدودیت‌های موضوع
۳۵	۲-۲- تحلیل موضوع و طرح فرضیه
۳۹	درس سوم: تعیین منابع تحقیق + پیوست سوم
۴۱	۳-۲- شناخت و تعیین منابع تحقیق
۴۱	۲-۲- الف - کتب مرجع
۴۲	۲-۳- ب - کتب غیر مرجع

صفحه	عنوان
۴۲	۲-۳-ب ۱- روش تهیه فهرست منابع غیر مرجع از کتابخانه
۴۲	۲-۳-ب ۲- روش تهیه فهرست منابع غیر مرجع از اینترنت
۴۵	درس چهارم: پیوست چهارم و پنجم
۴۷	درس پنجم: آشنایی با کتب مرجع و تعدادی از کتب مهم علوم اسلامی (پیوست دوم و ششم)
۴۹	آشنایی با کتب مرجع
۴۹	۲-۴- نقد منابع و تعیین میزان اعتبار آن ها
۵۱	درس ششم: فیش برداری و تنظیم آن ها
۵۳	۲-۵- جمع آوری اطلاعات
۵۳	۲-۵-۱- اندازه فیش
۵۵	۲-۵-۲- روش های فیش برداری
۵۵	۲-۵-۳- اجزاء فیش
۵۷	۲-۶- تنظیم فیش ها بر اساس سئوالات و فرضیه
۵۹	۲-۷- نتیجه گیری یا آزمودن فرضیه
۶۱	درس هفتم: فعالیت عملی: دیدار از کتابخانه
۶۳	درس هشتم: فعالیت عملی: کار در مرکز رایانه دانشگاه
۶۵	درس نهم: فعالیت عملی: کار در مرکز اینترنت دانشگاه
۶۷	درس دهم: نگارش متن تحقیق و پلان
۶۹	۲-۸- نگارش متن تحقیق
۶۹	۲-۸-۱- طرح یا پلان تحقیق
۷۰	۲-۸-۲- متن اصلی
۷۱	۲-۸-۳- پاورقی ها

صفحه	عنوان
۷۲	۲- ۸- ۳- الف - پاورقی توضیحی
۷۲	۲- ۸- ۳- ب - پاورقی ارجاعی
۷۲	۱- استناد به کتاب
۷۴	روش دیگر ذکر ارجاعات و مستندات
۷۵	۲- استناد به مجلات، روزنامه‌ها و مجموعه‌ها
۷۶	۲- ۸- ۴- مقدمه
۷۶	۲- ۸- ۵- تنظیم فهرست منابع
۷۷	۲- ۸- ۶- ویرایش ادبی و نشانه گذاری
۷۷	۲- ۸- ۶- ۱- ویرایش فنی
۷۸	۲- ۸- ۶- ۲- ویرایش محتوایی
۷۹	درس یازدهم: قواعد نشانه گذاری، نکاتی از رسم الخط (بیوست هفتم و هشتم)
۸۱	۲- ۸- ۶- ۳- قواعد نشانه گذاری
۸۱	۲- ۸- ۶- ۴- صفحه آرایی
۸۳	درس دوازدهم: تهیه بقیه‌ی فهرست‌ها، صفحات آغازین مقاله، آشنایی با تحقیقات میدانی و مراحل آن
۸۵	۲- ۸- ۷- فهرست آیات، روایات، اعلام، اشعار و ...
۸۶	۲- ۸- ۸- فهرست مطالب
۸۶	۲- ۸- ۹- اهدائیه یا تقدیم نامه
۸۷	۲- ۸- ۱۰- جلد و پشت جلد
۸۷	۲- ۸- ۱۱- صفحه برگه و مشخصات چاپی کتاب
۸۸	۲- ۸- ۱۲- صفحه بسم الله
۸۸	۲- ۹- شیوه نگارش پایان نامه تحصیلی

صفحه	عنوان
۹۰	نتیجه گیری و خلاصه:
۹۳	فصل سوم: روش تحقیق میدانی
۹۴	۳-۱-۲- انتخاب موضوع و تحلیل آن و طرح فرضیه
۹۵	۳-۳- تعریف موضوع و اصطلاحات و مفاهیم (کلیات)
۹۷	درس سیزدهم: پرسش نامه، مصاحبه و نمونه گیری (پیوست نهم)
۹۹	۳-۴- انتخاب جامعه‌ی اصلی آماری و جامعه‌ی نمونه‌ی آماری
۱۰۰	۳-۴-۱- نمونه‌گیری ساده تصادفی (SRS)
۱۰۱	۳-۴-۲- نمونه‌گیری سیستماتیک (SS)
۱۰۱	۳-۴-۳- نمونه‌گیری طبقه بندی شده (CS)
۱۰۱	۳-۵- انتخاب روش مناسب جمع‌آوری اطلاعات
۱۰۲	۳-۵- الف - پرسش نامه
۱۰۳	نکات لازم برای تنظیم پرسش نامه
۱۰۴	۳-۵- ب - مصاحبه
۱۰۴	انواع مصاحبه
۱۰۷	درس چهاردهم: جمع‌آوری اطلاعات ، پردازش آن‌ها و نگارش متن تحقیق میدانی (پیوست دهم)
۱۰۹	۳-۶- جمع‌آوری اطلاعات
۱۰۹	۳-۷- تحلیل و پردازش اطلاعات به وسیله‌ی روش‌های آماری
۱۱۰	۳-۸- نتیجه گیری (رد یا تایید فرضیه)
۱۱۰	۳-۹- نگارش متن تحقیق
۱۱۱	نتیجه گیری و خلاصه
۱۱۳	درس پانزدهم : روش تحقیقات آزمایشگاهی

صفحه

عنوان

۱۱۵	فصل چهارم: تحقیق‌های آزمایشگاهی
۱۱۵	۴-۱- آشنایی اجمالی با تحقیق‌های آزمایشگاهی
۱۱۵	۴-۲- نمونه‌هایی از موضوعات قرآنی که می‌توان آن‌ها را به روش تجربی تحقیق کرد.
۱۱۵	۴-۲- الف - مراحل تکون جنین
۱۱۶	۴-۲- ب - خرمای تازه برای زنان وضع حمل کرده
۱۱۶	۴-۲- ج - سدی با ذوب فلزات
۱۱۶	۴-۲- د - احوال کیهان در پایان عمر زمین
۱۱۶	۴-۲- هـ - حرکات کوه‌ها
۱۱۶	۴-۳- چند تذکر مهم
۱۱۸	۴-۴- مراحل تحقیق‌های آزمایشگاهی
۱۱۸	نتیجه‌گیری یا خلاصه
۱۱۹	درس شانزدهم: بحث آزاد پایانی
۱۲۱	پیوست اول
۱۲۱	پ ۱- آشنایی مختصر با کتابخانه
۱۲۱	پ ۱-۱- کتابخانه‌ی فیزیکی یا سنتی
۱۲۱	پ ۱-۱- الف - روش‌های ارائه‌ی کتاب به مراجعان
۱۲۲	۱- قفسه باز
۱۲۲	۲- قفسه بسته
۱۲۲	۳- روش سوم
۱۲۲	پ ۱-۱- ب - برگه‌های کتاب
۱۲۴	پ ۱-۱- ج - جستجوی کتاب از رایانه
۱۲۴	پ ۱-۱- د - روش ترتیب کتاب‌ها در کتابخانه

صفحه

عنوان

۱۲۵	۱- نظام دهمی
۱۲۶	۲- نظام کنگره یا L.C.
۱۲۷	پ - ۱-۲- کتابخانه های مجازی
۱۲۷	آدرس تعدادی از کتابخانه های مجازی
۱۲۹	پیوست دوم
۱۲۹	فهرست تعدادی از کتب مرجع و مهم در زمینه ی علوم اسلامی
۱۲۹	پ - ۲- کتاب های مرجع
۱۲۹	پ - ۱-۲- کتابشناسی ها
۱۳۰	پ - ۲-۲- فهرست ها
۱۳۲	پ - ۲-۳- معجم ها
۱۳۶	پ - ۲-۴- فرهنگ ها
۱۳۸	پ - ۲-۵- دائره المعارف ها
۱۳۹	پ - ۲-۶- کتب مربوط به حوزه ی قرآن
۱۳۹	پ - ۲-۶-۱- کتب علوم قرآنی
۱۳۹	پ - ۲-۶-۲- کتب قرائت قرآن
۱۳۹	پ - ۲-۶-۳- تاریخ تفسیر
۱۴۰	پ - ۲-۶-۴- تفسیر قرآن کریم
۱۴۱	پ - ۲-۷- کتب حوزه ی حدیث
۱۴۱	پ - ۲-۷-۱- کتب رجال شیعه
۱۴۲	پ - ۲-۷-۲- کتب رجال اهل سنت
۱۴۲	پ - ۲-۷-۳- کتب حدیثی شیعه
۱۴۳	پ - ۲-۷-۴- کتب حدیثی اهل سنت

صفحه

عنوان

۱۴۴	پ - ۲ - ۸ - برخی از کتب اصول فقه
۱۴۵	پ - ۲ - ۹ - برخی از کتب فقهی
۱۴۵	پ - ۲ - ۹ - ۱ - کتب فقهی شیعه
۱۴۶	پ - ۲ - ۹ - ۲ - کتب فقهی اهل سنت
۱۴۷	پ - ۲ - ۱۰ - تعدادی از کتب تاریخی و جغرافیای تاریخی
۱۴۸	پ - ۲ - ۱۱ - برخی از کتاب‌های ادیان و فرق مختلف
۱۴۹	پیوست سوم
۱۴۹	پ - ۳ - آشنایی مختصر با رایانه
۱۴۹	پ - ۳ - ۱ - اجزاء رایانه
۱۵۰	پ - ۳ - ۲ - روشن و خاموش کردن رایانه
۱۵۰	پ - ۳ - ۳ - روش استفاده از ماوس
۱۵۱	پ - ۳ - ۴ - آشنایی با صفحه کلید
۱۵۱	پ - ۳ - ۵ - روش باز کردن یا ورود به برنامه ها
۱۵۲	پ - ۳ - ۶ - روش بستن یا خارج شدن از برنامه ها
۱۵۲	پ - ۳ - ۷ - شمایل My Computer
۱۵۳	پ - ۳ - ۸ - شمایل My Documents
۱۵۳	پ - ۳ - ۹ - روش ذخیره کردن مطلبی در رایانه
۱۵۴	پ - ۳ - ۱۰ - روش انتقال مطالب از دیسکت به رایانه و بالعکس
۱۵۴	پ - ۳ - ۱۱ - روش استفاده از نرم افزارهای اسلامی
۱۵۶	پ - ۳ - ۱۲ - چاپ مطلبی از رایانه
۱۵۷	پیوست چهارم
۱۵۷	پ - ۴ - آشنایی مختصر با اینترنت

عنوان

صفحه

۱۵۷	پ - ۴ - ۱ - طریقه های اتصال به اینترنت
۱۵۷	پ - ۴ - ۱ - ۱ - به روش Dial up
۱۵۸	پ - ۴ - ۱ - ۲ - از طریق خطوط اجاره ای
۱۵۸	پ - ۴ - ۱ - ۳ - از طریق ماهواره های فرستنده
۱۵۸	پ - ۴ - ۱ - ۴ - از طریق ماهواره های دوطرفه
۱۵۸	پ - ۴ - ۱ - ۵ - از طریق مرکز اینترنت دانشگاه
۱۵۹	پ - ۴ - ۲ - ایجاد شمایل ارتباطی
۱۶۰	پ - ۴ - ۳ - روش وصل شدن به اینترنت
۱۶۰	پ - ۴ - ۴ - روش قطع ارتباط با شبکه ی اینترنت
۱۶۰	پ - ۴ - ۵ - آشنایی با برخی دگمه های نوار کار اینترنت
۱۶۰	پ - ۴ - ۱ - ۵ - دگمه ی Back
۱۶۱	پ - ۴ - ۲ - ۵ - دگمه ی Forward
۱۶۱	پ - ۴ - ۳ - ۵ - دگمه ی Stop
۱۶۱	پ - ۴ - ۴ - ۵ - دگمه ی Refresh
۱۶۱	پ - ۴ - ۵ - ۵ - دگمه ی History
۱۶۱	استفاده از اینترنت به صورت Offline
۱۶۲	پ - ۴ - ۵ - ۶ - منوی File
۱۶۲	پ - ۴ - ۶ - طریقه ی ذخیره کردن مطالبی از اینترنت
۱۶۲	پ - ۴ - ۷ - چاپ مطلب مورد نظر از اینترنت
۱۶۲	پ - ۴ - ۸ - طریقه ی جستجوی یک مطلب در اینترنت
۱۶۵	پیوست پنجم
۱۶۵	پ - ۵ - فهرست برخی از پایگاه های اینترنتی

عنوان

صفحه

۱۶۵	پ - ۵ - ۱- تذکرات
۱۶۵	پ - ۵ - ۲- پایگاه های بسیار فراگیر برای تحقیق
۱۶۶	پ - ۵ - ۳- پایگاه های عمومی برای تحقیق
۱۶۶	پ - ۵ - ۴- پایگاه های اختصاصی (قرآن ، علما، فقه و ...)
۱۷۰	پ - ۵ - ۵ - پایگاه های دانشگاه ها
۱۷۱	پ - ۵ - ۶ - پایگاه های مجلات
۱۷۳	پیوست ششم
۱۷۳	فهرست برخی از نرم افزار های اسلامی
۱۷۷	پیوست هفتم
۱۷۷	پ - ۷ - قواعد نشانه گذاری و نکاتی از رسم الخط
۱۷۷	پ - ۷ - ۱- نقطه
۱۷۷	پ - ۷ - ۲- ویرگول
۱۷۸	پ - ۷ - ۳- نقطه ویرگول
۱۷۹	پ - ۷ - ۴- دو نقطه
۱۷۹	پ - ۷ - ۵ - علامت نقل قول یا گیومه
۱۸۰	پ - ۷ - ۶ - علامت تعجب
۱۸۰	پ - ۷ - ۷- علامت سؤال
۱۸۱	پ - ۷ - ۸ - پرانتز یا دو هلال
۱۸۱	پ - ۷ - ۹- خط تیره یا خط فاصله
۱۸۲	پ - ۷ - ۱۰- سه نقطه
۱۸۳	پ - ۷ - ۱۱- پیکان یا نشانه ارجاع
۱۸۳	برخی از نکات رسم الخط

صفحه	عنوان
۱۸۵	پیوست هشتم
۱۸۵	صفحه آرایشی
۱۸۷	پیوست نهم
۱۸۷	جدول برآورد حجم مطلوب جامعه‌ی نمونه‌ی آماری متناسب با جامعه‌ی اصلی
۱۸۹	پیوست دهم
۱۸۹	پ - ۱۰ - آشنایی مختصر با برخی از عملیات ساده‌ی آمار توصیفی
۱۸۹	پ - ۱۰ - الف - تعیین درصد فراوانی
۱۹۰	پ - ۱۰ - ب - رسم نمودار
۱۹۰	پ - ۱۰ - ب - ۱ - نمودار استوانه‌ای
۱۹۰	پ - ۱۰ - ب - ۲ - نمودار خطی
۱۹۱	پ - ۱۰ - ب - ۳ - نمودار پلی‌گن
۱۹۱	پ - ۱۰ - ب - ۴ - نمودار دایره‌ای
۱۹۱	تعیین زاویه‌ی قطاع هر گزینه
۱۹۳	پ - ۱۰ - ج - مقایسه‌ی یک امر در چندین مکان یا زمان
۱۹۳	پ - ۱۰ - ج - ۱ - نمودار استوانه‌ای
۱۹۳	پ - ۱۰ - ج - ۲ - نمودار خطی
۱۹۴	پ - ۱۰ - ج - ۳ - نمودار پلی‌گن
۱۹۴	پ - ۱۰ - ج - ۴ - نمودار دایره‌ای
۱۹۵	پ - ۱۰ - ج - ۵ - جدول
۱۹۵	پ - ۱۰ - ج - ۶ - روش‌های دیگر
۱۹۷	فهرست منابع

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه:

بنابر اظهار قرآن کریم در روز نخست آفرینش آدم ابوالبشر (ع)، همه اسماء به وسیله آفریدگار دانا و توانا به آدم (ع) آموخته شد. طبق نظر مشهور مفسرین بدین وسیله فضیلت آدم (ع) اثبات شد. شاید آن کلاس درس، بیانگر این باشد که علم و تعلیم و تربیت جزو خمیر مایه‌ی وجود آدمی است و اوج تمدن‌ها با حضور علم میسر شده و افت علم با افت همه‌ی خوبی‌ها همراه خواهد بود.

اسلام با کلمه‌ی « اقرء » از آسمان نازل شد تا بشر را در جهت « باسم رب » در وادی علم پیش برد. مسلمین با دریافت این سروش الهی، بزودی به اوج تمدن آن عصر دست یافتند.

متأسفانه پس از جنگ‌های صلیبی، در یک دگردیسی عجیب، مسلمانان پیش تاز علم، در غفلت و خمودی فرو رفته و اروپای غوطه ور در جهل قرون وسطایی با آغاز رنسانس، پرچم علم و تحقیق را بر دوش گرفت. آن‌ها به طور ظالمانه‌ای تولید علم و دانش را در انحصار خود گرفته و با لطایف الحیل دیگران را به « راحتی » و « تحمل نکردن دردسر تحقیق » تشویق کردند.

و اینک در عصر بیداری و احیاء هویت و عظمت اسلامی، پرورش یافتگان مکتب « اقرء باسم ربک الذی خلق^۱ »، « علم الانسان ما لم يعلم^۲ »، « الرحمن علم القرآن^۳ »، « علم آدم الاسماء کلها^۴ »، « يعلمهم^۵ الكتاب والحکمه^۶ » باید در همه عرصه‌ها به تولید علم بپردازند. علمی که طبق آیات نورانی قرآن مجید، هدیه و عطیه‌ی الهی بر همه بشر است.

۱- علق - ۱.

۲- علق - ۴.

۳- الرحمن ۲ - ۱.

۴- بقره ۲۳.

۵- جمعه ۲.

تولید علم جز از طریق تحقیق نتواند بود. پس لازم است راه و رسم تحقیق بر مبتدیان و علاقه مندان ارائه شود. از طرفی دیگر تعلیمات دانشگاهی در رشته‌های علوم اسلامی مخصوصاً قرآن، فقه و فلسفه هرگز دانشجو را به جواب کلیه ی سوالاتش نمی‌رساند و همیشه سوالات فراوانی بی جواب می‌ماند. پس بهتر است ما روش تحقیق را یاد بگیریم تا به هنگام نیاز، خود تلاشی را آغاز کنیم. به عبارت دیگر به جای اینکه هر روز به ما یک ماهی بدهند، بهتر است که یکبار ماهی گرفتن را به ما بیاموزند.

این نوشتار با فرضیه های زیر در صدد پر کردن این خلاء محسوس می‌باشد:

الف - مراحل و روش همه ی تحقیق ها یکسان است. (برخورد با مسأله و تبیین آن، طرح فرضیه ، جمع آوری اطلاعات ، تنظیم و پردازش اطلاعات، آزمودن فرضیه)

ب - مرحله ی جمع آوری اطلاعات و پردازش آن ها، متناسب با موضوعات زمینه های مختلف تحقیقی ، متفاوت است؛ مثلاً: در تحقیقات نظری (از جمله اکثر تحقیقات قرآنی) **جمع آوری اطلاعات** بیشتر به صورت فیش برداری از منابع کتابخانه ای و **پردازش** به وسیله ی تنظیم مبتکرانه ی آن ها ؛ و در بسیار ی از تحقیق های اجتماعی ، **جمع آوری اطلاعات** اکثراً به صورت توزیع پرسش نامه در جامعه ی نمونه ی آماری و **پردازش** به وسیله ی توصیف و تحلیل های آماری ؛ و در بسیاری از تحقیق های علوم تجربی (فیزیک، شیمی، زیست شناسی و ...) **جمع آوری اطلاعات** به وسیله ی ایجاد شرایط مساعد در آزمایشگاه ها و ... و مشاهده ی تغییرات و **پردازش** از طریق کشف عوامل مؤثر در تغییرات پدیده ها و ... می باشد.

ج - به خاطر همین امر (تفاوت در شیوه ی جمع آوری اطلاعات و پردازش آن ها) تحقیقات را به سه نوع تقسیم می کنیم:

۱- تحقیقات کتابخانه ای ۲- تحقیقات میدانی ۳- تحقیقات آزمایشگاهی^۱

با توجه به این که اکثر تحقیقات قرآنی به روش کتابخانه ای انجام می شود، این کتاب به تناسب عنوانش ، بیشترین همت خود را صرف توضیح این روش می کند؛ هر چند که دو روش دیگر را نیز به

^۱ - برای آشنایی با این سه روش تحقیق به فصل های دوم و سوم این کتاب ر.ک.

اختصار مورد بحث قرار می دهد. متأسفانه تا کنون کتاب مستقلی برای بحث در روش تحقیق موضوعات قرآنی تدوین نشده است. دلایل ضرورت تالیف کتابی مستقل برای دانشجویان قرآن عبارتند از :

دلیل اول: دانشمندان محترم هر رشته، مباحث روش تحقیق را در زمینه‌ی رشته‌ی تحصیلی خود

بررسی و با مثال‌های متناسب، آن را بومی کرده‌اند. برای مثال به کتب زیر توجه فرمائید:

- ۱- مرجع شناسی و روش تحقیق در ادبیات فارسی؛ تالیف دکتر غلامرضا ستوده.
- ۲- روش تحقیق و شناخت مراجع ادبی؛ تالیف دکتر محمد غلامرضایی .
- ۳- روش‌های تحقیق و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی با تاکید بر علوم تربیتی؛ تالیف دکتر عزت الله نادری و دکتر مریم سیف نراقی.

۴- روش‌های تحقیق و آمار در روان شناسی و علوم انسانی؛ تالیف صفرداعی.

۵- روش‌های تجربی تحقیق اجتماعی؛ تالیف پتراتسلند ، ترجمه‌ی بیژن کاظم زاده.

۶- برخی از فنون تحقیق در علوم اجتماعی؛ تالیف اردلان ظفردخت .

۷- مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم اجتماعی؛ تالیف بهروز نبوی.

۸- روش‌های تحقیق در کتابداری، تالیف محمد حسین دیانی.

۹- روش تحقیق در مدیریت مزارع کوچک؛ تالیف جان دیلان؛ جی. برایان هارداکر، ترجمه دفتر تحقیقات اقتصاد کشاورزی.

۱۰- مقدمه‌ای بر روش تحقیق در جغرافیا؛ تالیف کاظم ودیعی.

۱۱- روش‌های پژوهش در تاریخ؛ تالیف شارل ساماران ، ترجمه ابوالقاسم بیگناه.

۱۲- روش تحقیق در طب بالینی؛ پایان نامه دکترای انوشیروان عادل سبزواری.

۱۳- روش‌های تحقیق و آمار در علوم سیاسی و جامعه شناسی؛ تالیف حسن محمدی نژاد.

۱۴- روش تحقیق در محتوای مطبوعات یا ... تالیف کاظم معتمدنژاد.

و ده‌ها کتاب دیگر در همین یا سایر رشته‌ها تألیف شده^۱ که ضرورت تألیف کتاب روش تحقیق برای هر رشته‌ی دانشگاهی از جمله قرآن را اثبات می‌کند.

دلیل دوم: در روش‌های تحقیق ارائه شده از سوی دانشمندان محترم سایر رشته‌ها، معمولاً بر تحقیقات میدانی تأکید می‌شود که ابزار جمع‌آوری اطلاعات در آن‌ها عبارت است از مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه که معمولاً با انتخاب نمونه آماری از جامعه‌ی اصلی و تحلیل‌های آماری همراه است. در حالی که پایان‌نامه‌ها، مقالات و کتب و تحقیقات علوم اسلامی مخصوصاً قرآن، فقه، فلسفه و کلام معمولاً به شیوه و روش دیگری انجام می‌شود. منابع ما معمولاً کتب، مقالات و اندیشه‌ی صاحب نظران است. بنابراین باید روش تحقیقات قرآنی به طور مستقل به بحث گذاشته شود. پر واضح است که این دلیل بدان معنا نیست که در تحقیقات قرآنی نمی‌توان به سبک تحقیقات میدانی عمل کرد. ما در فصل سوم از این کتاب، خواهیم گفت که برخی تحقیقات قرآنی باید به روش تحقیقات میدانی انجام شود. با این حال عمده‌ی تحقیقات قرآنی، به روش کتابخانه‌ای انجام می‌شود.

سومین دلیل: تحقیق در هر رشته ویژگی‌ها و ظرافت‌های خاصی دارد که موجب می‌شود به طور مستقل به بحث گزاردده شوند؛ رشته‌ی قرآن از این امر مستثنی نیست.

چهارمین دلیل: آشنایی با کتب مرجع و منابع معتبر رشته‌ی قرآن، یکی از شرط‌های مهم تحقیق در موضوعات قرآنی می‌باشد. هیچ یک از کتب روش تحقیق موجود، به این مهم (در زمینه‌ی قرآن) نپرداخته است.

با احساس این ضرورت و با توکل بر خدای متعالی این کار را شروع کردیم به این امید که صاحب نظران این رشته، اقدام ناقص ما را با ارشادات خود تکمیل فرموده یا خود تألیف مستقلی در این باب به زیور طبع بیارایند تا مایه‌ی روشنی چشم علاقه‌مندان گردد.

کتاب حاضر در چهار فصل تنظیم شده است:

فصل اول، اصطلاحات و مفاهیم کلی تحقیق را توضیح داده است.

۱- در آخر کتاب «روش‌های تحقیق و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی»، نوشته آقای دکتر نادری و خاتم دکتر سیف نراقی فهرست ۱۸۷ کتاب مختلف در روش تحقیق ارائه شده که اثبات‌کننده‌ی ادعای فوق است.

فصل دوم ، روش تحقیق کتابخانه‌ای را --- که کاربرد بیشتری در رشته‌ی قرآن دارد- به طور مشروح بیان کرده است.

فصل سوم ، روش تحقیق میدانی را به بحث گذاشته است.

فصل چهارم، روش تحقیق آزمایشگاهی را به اختصار معرفی کرده است.

به دلیل اینکه دانشجویان رشته‌ی قرآن، درس‌های کتابداری، رایانه، اینترنت و آمار نمی‌خوانند در پایان، پیوست‌هایی در زمینه‌ی آشنایی با کتابخانه‌ی مرسوم و فیزیکی، کتابخانه و کتاب‌های مجازی و اینترنتی، فهرستی از کتب مرجع و مورد نیاز، رایانه، اینترنت، پایگاه‌های اینترنتی، نرم افزارهای اسلامی، قواعد نشانه گذاری، صفحه‌بندی و برخی عملیات ساده ی آمار توصیفی آورده شده است تا اولاً رشته‌ی بحث در اثناء کلام قطع نگردد. ثانیاً دانشجویان و علاقه مندان به طور مقدماتی با مباحث فوق آشنا شوند. بدیهی است که می‌بایست در پیوست‌ها به حداقل ممکن قناعت می‌شد و گرنه لازم می‌آمد تا چندین کتاب ضمیمه‌ی این کتاب گردد. بنابراین در زمینه‌هایی مثل کتابداری، رایانه، اینترنت، ویراستاری ادبی و آمار ، علاقه مندان باید تلاش‌های وسیع و مستقلى را آغاز کنند.

دانشجویان و اساتید ارجمند ، مستحضر هستند که کتابخانه، فیش برداری، کاربرد رایانه و اینترنت ، نوشتن متن مقاله، مصاحبه، پرسشنامه، رسم نمودار و ... مانند رانندگی و شنا کردن، اموری نظری عملی (و بیشتر عملی) هستند. همچنان که کسی با خواندن کتاب شنا، نمی‌تواند شنا یاد بگیرد؛ در این امور نیز علاج کار فقط در این است که به همراه آموزش‌های نظری، زیر نظر مربی دلسوز فعالیت‌های عملی را تجربه کنیم. به همین خاطر سفارش می‌کنیم اولاً حداقل سه جلسه مستقل برای دیدار از کتابخانه، کار عملی در مرکز رایانه دانشگاه و کار عملی در مرکز اینترنت دانشگاه در نظر گرفته شود. [با توجه به تجربه‌های عملی بهتر است این سه جلسه، بعد از تدریس فیش برداری (جلسه ششم) باشد. (طبق نظر استاد می‌تواند تغییر یابد)] ثانیاً موقع انتخاب این درس، تمامی دانشجویان محترم باید حداقل یک تحقیق کتابخانه‌ای و یک تحقیق میدانی را عملاً انجام دهند. در این کتاب جدول زمانی فعالیت‌های عملی تحقیق در طول ترم، برای هر جلسه‌ی درس (هماهنگ با پیشرفت درس) مشخص شده که استاد درس می‌تواند با صلاح دید خود تغییراتی را در آن‌ها به عمل آورد.

مطالب نظری تحقیق به ۱۲ جلسه تقسیم شده تا جلسه‌ی آخر برای بحث آزاد و ارائه یافته‌های جدید دانشجویان در روش تحقیق، مشکلات و راه‌کارهای آن اختصاص یابد.

در این کتاب، علاوه بر آموزش عملی استفاده از رایانه، اینترنت و نرم افزارهای اسلامی در تحقیق (که در نوع خود بی نظیر بوده و در سایر کتب روش تحقیق وجود ندارد)، مباحث علم منطق صوری به طور اجمالی با مراحل مربوط به تحقیق علمی تطبیق داده شده است. این مطالعه ی تطبیقی اجمالی :

۱- نگرشی نو به علم منطق است .

۲- تلاشی برای کشف حلقه ی مفقوده در ارتباط بین «منطق» و «روش تحقیق» می باشد.

۳- معرفی پستوانه ای غنی و مستحکم برای روش تحقیق است.

۴- عملی است تقریباً بی سابقه که در سایر کتب روش تحقیق به چشم نمی خورد.

در خاتمه از اساتید ارجمند گروه قرآن دانشگاه تربیت معلم آذربایجان به خاطر راهنمایی های کلی و از جناب آقای مهندس ترابی (که در تنظیم پیوست های ۳ و ۴ راهنمایی هایی داشته‌اند) متواضعانه تقدیر و تشکر کرده و از عموم اساتید، صاحب نظران و دانشجویان گرامی تقاضا می کنم نظرات اصلاحی خود را سرمایه‌ی اصلی و زیربنای اصلاحات بعدی این کتاب قرار دهند.

والسلام

دکتر محمد امین فرد

۸۳/۶/۲۳

مقارن با بعثت رسول اکرم (ص)